

PEP VILA

NOTES DE LECTURA A UN PROCÈS D'ESTUPRE COMÈS A LA CIUTAT DE CÀLLER (1628)

La Diputació de Girona va adquirir fa uns anys la biblioteca de l'historiador, jurista i polític Josep Pella i Forgas (Begur, Baix Empordà 1852 - Barcelona 1918), autor de diverses obres legals com ara són el *Tractat de les relacions i les servituds entre les finques* (1901) i el *Código Civil de Catalunya* (4 volums, 1916-1919). Entre els llibres, revistes i manuscrits d'aquest fons, dipositat actualment a l'Arxiu Històric de Sant Josep de Girona, hi ha un bon nombre d'obres jurídiques, repertoris de jurisprudència, llibres de dret, plets, al·legacions, sentències de temàtica variada, de diverses èpoques i condicions, que a ben segur col·leccionava des de l'angle de l'historiador del dret català, com a testimonis antics dels diversos ordenaments legals de la nostra cultura. També li podien servir de model i de font d'estudi doctrinal com a professional que era del món de les lleis.

L'imprès

En consultar per altres treballs l'heterogeni fons "Pella i Forgas", em va caure a les mans un volum d'al·legacions que contenia el procés que avui comento. En llegir-lo en diagonal vaig adonar-me que gairebé es podia assaborir com un capítol autònom d'una novel·la policíaca. També constitueix un fresc de la vida quotidiana a Càller durant la primera meitat del segle XVII, en el qual hi surten radiografiats civils i religiosos subornats, representants de les classes altes al costat de les subalternes, pispes i altres persones de dubtosa moralitat. L'atmosfera social s'enterboleix amb bandositats i altres violències i amenaces per aconseguir un fi determinat a qualsevol preu.

En els últims anys, molts historiadors, sociòlegs i antropòlegs han reconegut el valor dels processos i de la documentació judicial per analitzar el que anomenem la "infrahistòria o la història de les mentalitats". En totes les historiografies nacionals trobaríem una abundosa bibliografia sobre aquests temes amb la transcripció total o parcial de molts d'aquests documents.

El text és redactat en castellà, prova evident de la castellanització de certs estrats socials de l'illa, i de l'àmbit de la justícia en aquell moment, Felip II havia creat l'Audiència de Serdenya en 1564. A Càller, els jesuïtes ja ensenyaven en castellà des de 1567. Aquest any també es castellanitzen els documents públics i en 1596, les relacions amb l'administració gairebé totes són en aquesta llengua.

El títol d'aquest imprès és:

Allegaciones. Por Ana y Isabel Massons de la ciudad de Caller con Don Juan Bautista de Negro. Sobre el strupo que violentamente cometiò el dicho Juan Bautista, en persona de la dicha Isabel Massons (signatura: 1.3.5.25 i 1.3.5.26). Con licencia, en Barcelona por Sebastian de Cormellas, año MD-CXXVIII.

El text dividit en dues parts no duu cap mena de paginació. Com que ve enquadrat en un lligall factici sobre "al.legacions", algú folià, amb posterioritat, de bell nou tot el volum per tal de donar-li una unitat de consulta. El que avui comentem, ocupa els folis 324-356. El jurista del Consell encarregat del plet era Manuel Comalada sobre el qual no he sabut trobar cap dada precisa. Les al.legacions remeten a un procés, ara per ara inexistent, que desconec si es troba desat en algun arxiu de Barcelona o de Càller. He intentat doncs, amb totes les cauteles i les reserves possibles, reconstruir l'entrellat de l'acció a partir de les dades que reflexen les al.legacions, obtingudes de les proves i refutacions de l'acusació i de la defensa. La prosa jurídica sovint és farragosa amb un estil repetitiu perquè sempre donen les voltes a uns temes determinats, amb uns arguments trufats de cites legals llatines. Sota d'aquest tapís tan uniforme i gris hi batega, però, la vida, l'amor, el sexe, l'honor d'una família, etc.

Desconec també quin fou el veredict de la sentència. Les al.legacions no van més allà de voler reforçar una tesi. ¿L'acusat com a culpable fou condemnat a mort com demanava l'acusació, van desterrar-lo a Gibraltar o Orà per què no es volia casar amb la víctima? Encara que la defensa de l'acusació ho negui, tampoc queda prou clar si la parella va mantenir relacions sexuals d'una manera franca i amistosa, sota paraula prèvia de matrimoni. Hi ha la possibilitat que mare i filla, després que l'acusat no complís la promesa, denunciessin per engany al presumpte violador davant de la Reial Audiència de Càller. Com veurem més endavant, algun lligam hi havia entre els dos amants. El pretendent era un home molt obsequiós: enviava requestes d'amor a la noia, li regalava joies i altres presents. Per damunt de tot, l'honor, la virginitat i la posició social de la noia estaven en joc.

Tot i els meus nuls coneixements jurídics he pogut esbrinar que les al.legacions eren els textos que presentaven els advocats defensors per

enrobustir les tesis que volien sostenir. S'hi exposaven els fets, les lleis, les proves i els textos legals per ajudar a reforçar els drets del client representat. Antigament existien també les anomenades al·legacions de "bé provar". Una vegada s'havien presentat les proves, les parts en litigi redactaven de bell nou escrits a través dels quals insistien en les seves pretensions o bé les modificaven. També les al·legacions es podien presentar una vegada s'havien dictat les sentències definitives. Hi havia un termini curt d'entre un i dos mesos per escriure-les. S'imprimien després que les havien signat el relator del procés i el procurador. Es repartien entre els jutges encarregats del plet. Una d'aquestes còpies s'unia a l'exemplar de l'acte judicial.

Aquestes al·legacions s'estructuren en dues grans parts, en un teixit de quatre articles, subdividits en paràgrafs numerats que remetien a proves instruïdes durant el sumari de la causa: a) demostració de l'estupre, b) la pena que mereix segons el dret civil, c) càstig que demana la mateixa pena segons el dret canònic i d) la pena imposada per inhonestat en haver subornat falsos testimonis. En la segona part es rebaten informacions donades anteriorment i es fonamenten les acusacions amb noves proves. El text és farcit de cites de tractadistes jurídics, escrites sempre en llatí, per tal de fonamentar les pràctiques seguides. Sovintegen com a mostres d'un cert humanisme i d'una cultura literària encara vigent, referències literàries textuais de Ciceró, Plaute o Ovidi que fonamenten amb exemples certs passatges i normes del judici.

Se m'escapen les raons que van obligar a presentar i imprimir les alegacions a Barcelona, quan la causa del procés fou vista a Càller per la Reial Audiència de Serdenya. Sobre això, hi ha una referència interessant que podem llegir a la pàgina 325 del text: *observando en el proponer de la dicha querella la práctica y stilo que dizen platicarse en los Tribunales de España*. L'acusat que era espanyol, no sabem de quina edat i on vivia, va traslladar-se a Càller per tenir cura d'uns negocis dels seu germà. Des de Girona no he tingut accés als arxius de Serdenya. Deixo d'identificar molts de toponims i antropònims i d'altres referències urbanes, polítiques i socials de la ciutat de Càller a començaments del segle XVII quan sota el regnat de Felip III n'era regent Jerónimo Pimentel i Zúñiga, marquès de Baiona. Tampoc no apporto dades sobre la família. El procés a més de tenir detalls d'interès per a la història dels costums i la psicologia dels pobles, des d'un punt de vista legal devia ser important perquè el pare de l'acusada havia servit al rei i era oïdor del civil a l'Audiència de Càller. No podien pas deixar un cas com aquest sense un judici exemplar. Hom deixa entendre que la ciutat el seguia amb fruïció. No és estrany, doncs, que al

llarg del procés sovintegin les al·lusions al llinatge i a la posició social del grup familiar. Molts testimonis de la vila, sense transcendència jurídica, fan costat a la víctima quan declaren que era una dona honrada, de bones costums, amb una moral irreprotxable.

No he pogut documentar la jurisprudència esmentada al llarg del procés. Sovintegen els noms de juristes i tractadistes tals com Farinacio, Ripa, el Regente Sesse, Alciato Julio Claro que assenyalen els principis que en matèria de dret seguien els tribunals de Càller, sobretot quan s'ha de buscar doctrina i base legal al delictes de l'estupre, el fet bàsic que s'ha de jutjar en aquest procés.

L'ARGUMENT DE LA QUERELLA

Juan Bautista de Negro (des d'ara JBdN), una vegada que fou hoste d'Ambrossio Pi, ciutadà de la ciutat de Càller, va estuprar amb violència un dimarts de Carnestoltes de 1627, Isabel Massons, cunyada d'en Pi, i filla del doctor Juan Massons, oïdor del civil de la Reial Audiència del regne de Serdenya. Amb aquest cognom, he trobat possiblement un descendent seu, en la figura de Francesc Massons Nin (segles XVII-XVIII), eclesiàstic sard, arquebisbe i escriptor d'Arborea.

El 24 de maig d'aquest any, Ana Massons i Guio, vidua i mare d'Isabel, de la qual no podem precisar-ne l'edat, va denunciar JBdN a l'Audiència per aquest estupre. Les proves i les al·legacions presentades per rebatre les informacions que donà la defensa de l'encausat són les següents:

Article primer

El dia 29 de maig de 1627 Marquesa Sichano i Anastàsia Manca, comares d'aquesta ciutat, foren cridades a testificar d'ex-ofici pel Doctor Nicolas Escarchoni, relator d'aquest plet, perquè examinessin la denunciante. Després de la revisió mèdica, reconegueren que Isabel Massons *estava desflorada y passada: Quarum obstetricium dictis circa virginis corruptionem fidem omnino esse adhibendam manifestum est*. Comprovat el fet mèdicament, ara, es tractava d'esbrinar si JBdN en fou realment el culpable.

Després surten a escena els testimonis de l'acusada: Maria Serra, Jacomina Orru i Juana Paderi. Aquestes basen el seu testimoni explicant que un dimarts de carnestoltes, de nit, en sortir Isabel Massons d'una de cambra en companyia de Maria Serra, dona que tre-

ballava per Ambrosio Pi, en el moment que anaven a treure la roba neta pels seus germans, Juan Bautista Negro la va agafar pel braç i violentament la féu entrar a la seva cambra on la va violar. Aquest va escridassar Maria Serra perquè havia entrat a la cambra per impedir-ho amb els arguments que Isabel *era su mujer y seria su mujer*.

La defensa del processat argüí que JBdN no tenia prou salut ni capacitat per cometre un acte com aquest. Els testimonis, per la distància que hi havia entre la cuina i les cambres no podien oir les veus d'Isabel Massons ni les paraules que van intercanviar el processat i Maria Serra. Segons la defensa els testimonis també van incórrer en altres contradiccions, com ara el fet que Iacomina Orru quan va sentir els crits, primer va dir que estava allitada i després que estava a la cuina. La defensa de l'acusada refusà aquesta objecció dient que Orru estava allitada, però es va aixecar de sobte en sentir els crits.

La part contrària torna a carregar. Com que són treballadors de la casa, aquest fet invalida la seva imparcialitat a l'hora de testificar. De fet tot són indicis i no hi ha provança per donar per consumat l'acte de l'estupre. Per tot això, no es pot donar-los crèdit. Massons al·lega que eren minyones de Pi i no seves. Per raons de parentiu entre Pi i Massons poden sorgir dubtes sobre la validesa dels testimonis. Maria Serra, però, no es troba entre el personal de servei d'Isabel ja que quan es va cometre l'estupre no tenia aquesta consideració: *non essetiam illius famula*. L'Audiència decideix doncs que no se'ls pot aplicar la regla del dubte perquè eren minyones de Pi i no de la denunciante. D'altra banda, com que els fets passaren de nit, portes endins, no hi havia a la casa altres testimonis de càrrec que els servents, i per això, el que diuen els declarants ha de ser pres en consideració. Qui pot donar més informació que els criats de la casa. Per tant, el seu testimoni ha de ser prova fidedigna en la causa: *es preciso y forçoso que la provança del se haga con los testigos que en la hora que se cometió el delito se pudieron hallar presentes que fueron solo los domesticos del dicho Pi*.

L'acusació de Massons vol desfer les al·legacions de la defensa. JBdN és un home de salut i capaç de tot. Se l'ha vist ballar a casa d'Ambrosio Pi durant les festes de Carnestoltes, encara de vegades ha sortit a peu o en cadira de la casa. Sembla ser que tenia gota. Més tard proposen una prova documental per demostrar que la distància entre les cuines i les cambres no era tan considerable perquè aquesta impedís sentir els crits que feia Isabel. La matèria de l'estupre era considerada de *dificilis probationis* [...] *quia omnis carnalis copula difficilis habetur probationis*. És un tema en el qual la demostració de l'acte violent era considerada prova essencial. Els testimonis domèstics només van donar indicis del fet i no plena provança. Segons Alciato

Julio Claro hi ha indicí quan es presenten només dos testimonis de casa: *però no quando en prueva del se han examinado tres o más testigos con testes como en nuestro caso que son tres de vista (y el uno dellos que es Maria Serra sin la calidad de domestico, como queda dicho por no ser criada del dicho Ambrossio Pi al tiempo que hizo su deposicion).*

Tot i que hi ha presumpció que s'ha comès el delict e els indicis i les conjectures són moltes, res no és tan important com el testimoni dels declarants: *No se puede hallar otra tan grande que sea superior y ventaja a la que causan tres testigos con testes de vista y el uno dellos a quien falta la calidad del doméstico, que dicen vieron allí. Los vieron estar juntos acostados en la cama, cuyos dichos a constado ser tan verosímiles, por las dos visuras en los aposentos y que quedan comprobados con el efecto de la desfloración de que han constado por la relacion de las dos comadres.*

En el plet en litigi surten a la llum "tres billetes" o requestes d'amor que Juan Bautista reconeix que són seus. N'ha enviat en diverses ocasions a Isabel o a sor Serafina, que sense haver llegit el proces no sabem que contenen ni a qui aniven adreçats. Uns estudiants Jacinto Serra i Juan Marco Querenti i Cabra van testificar haver portat bitllets i requisitòries de tots dos, fet aquest que potser provaria que hi havia uns possibles contactes previs entre tots dos. També JBdN requerí en diverses ocasions l'ajut de les minyones de la casa perquè convenessin Isabel que sortís a parlar-li. Aquestes van veure com els dos es besaren i s'abraçaren en més d'una ocasió, fets del quals se'n deriven (*tactibus impudicis praesumitur carnalis copula secundum*), i que amb el testimoni de les comares que l'examinaren, queda *probata fornicatio*.

La querella i confessió jurada dels fets per part d'Isabel, una dona de gran qualitat, és una prova evident de la seva valentia en denunciar els fets. Vint-i-nou persones més entre eclesiàstics i seglars van testificar a favor seu. La virtut de la virginitat per motius ètics o religiosos té una gran importància al llarg del proces: *Considerando lo que sentiria una mujer principal del crédito y opinión que ella, el llegar aver de confessar, querellandose de dicho don Juan de que le faltava aquella dote que en las mujeres de su porte es de mayor estima.*

Es transcrit un diàleg del text llatí de la comèdia *Amphitruo* de Plaute, per reforçar aquesta opinió. Isabel mai no podia ser dona d'un home de la poca qualitat moral i social de JBdN. Amb els testimonis de les tres comares se sabia de cert que "la dicha Isabel estava desflorada", i el que ara tocava era provar-ho. Si Isabel no era donzella, pregunten a JBdN qui ho va fer, JBdN és l'únic culpable que figura a la causa. Se-

guint el fil dels esdeveniments que surten a les alegacions, sembla que JBdN el dimecres sant de 1627, a l'església del convent de Nostra Senyora de Buen Ayre, havia fet una confessió extrajudicial dient que *lo que la dicha Isabel avia hecho, avia sido por inducción suya y que seria su muger* segons diu la defensa de JBdN. Si la desfloració s'hagués produït amb l'aquiescència de la denunciada, tot canviaria. De fet és el que volen provar els advocats de JBdN. D'aquesta informació hi ha els testimonis, falsos com veurem, de tres religiosos fray Pedro Ferret, Fray Pedro Cavarro i Fray Miguel Gambatzo.

Anna i Isabel Massons addueixen que es veritat que JBdN i Isabel van estar parlant en una capella de l'església, però que no va aparèixer cap frare que escoltés la conversa, JBdN afirma que si va anar a l'església, era perquè Isabel *la avia embiado llamar*. Sembla que Fray Ferret va estar tota l'estona a la sagristia i no podia escoltar res. En una confessió extrajudicial els frares reconeixen que no van sentir cap cosa. Per tant aquesta prova ja no té valor. La informació sobre la presència dels religiosos en la conversa la va donar Fray Antiogo Sylvestre, Simon Conforte i Juan Palmeri, criat de Negre. No s'admet el testimoni de Palmeri perquè és criat de Negre: *qui ad testificandum non admittitur ex sententia*. L'advocat d'Isabel afirma que el fet que dues persones parlin en una església, sense saber-ne la matèria, no obliga a pensar en cap acte dolent. La por, però, de JBdN que algú els escoltés, de posar un criat a l'església perquè ningú veiés l'entrevista, no presuposa mala fe de part de l'acusat, en voler criminalitzar aquest encontre? Altra volta desmonten els arguments de JBdN: *Que a no estar de por medio la obligacion del stupro a nadie se le bara creyble ni verisimil (sic) que temiesse o previniesse la materia sobre que avian de platicar, y se valiesse de tan inusitada cautela, como poner un criado de guarda en una iglesia para que nadie se llegasse, de que se colige el engaño y dolo del dicho de Negro, y resulta indicio no pequeño del cometido strupo*.

D'altra banda, els religiosos es contradiuen en dos temes. Un és que no es posen d'acord quan parlen de les portes d'entrada o de sortida per les quals va eixir la parella. L'altre és que és fals que fray Sylvestre cantés la *Passió* el dimecres sant i també que des de la capella de Sant Cosme i Damià era impossible que es veiessin dues persones entrant i sortint de la capella de Nostra Senyora del Miracle. D'això es prova la falsetat del testimoni. Més tard Fary Sylvestre va declarar sota jurament, el 18 de febrer de 1628 davant de la Real Audiència de Cerdanya i també davant del bisbe d'Alguer després d'imprès el memorial, que fou un engany i un error el que va testimoniar a favor de JBdN. Per tant, segons l'acusació d'Isabel, aquest mereix un castig per fals testimoni: *porque el dicho Fray Miguel Silvestre consta aver sido de*

los religiosos que el dicho Don Juan Bautista de Negro sobornó por quinze escudos.

Sobre el testimoni de l'altre frare Simon Conforte, no és molt casual que un dia que va anar a oïr missa a Nostra Senyora del Bon Aire, sense importar-li el fet, estés tan atent a observar si arribaven frares a l'església i si s'acostaven a la parella. ¿Com podia recordar-se'n d'aquest fet, quatre mesos després que va passar, temps escolat entre dimecres sant i el dia que va anar a testificar?, al·lega la defensa d'Isabel. Confort també va reconèixer més tard: *aver sido induzido y sobornado en este pleyto por don JhdN*. Per tant no es pot donar crèdit a testimonis subornats i corruptes. D'altra banda, certifiquen que Confort va estar pres i acusat per lladre, i homes d'aquesta qualitat *omnino repelluntur a testimonio ferendo*. Altres declaracions de Fray Antiogo Boncor, Fray Miquel Gandulfo i el Doctor Carto afirmen haver sentit dir a Ferrer, Cauaro i Gambatzo que no avien oït res quan la parella estava a l'església. És a dir, que van dir el contrari del que abans havien testimoniats sota jurament.

Mare i filla també intenten presentar JBdN com un home voluble, capaç de tot ja que hi ha molts testimonis a la ciutat que reconeixen que l'acusat s'emporta la fama d'haver estuprat la noia: *el qual indicio de publica voz y fama adminiculado con tantas conjeturas y presunciones*. I que si una conjectura aïllada no ho prova per moure al consell que dicti condemna, *es sin duda que juntas le dexaran sin razon de dudar ni escrupulo, constituyendo provança concluyente*.

Surt a debat el tema de la qualitat social i moral de la querellant. Isabel Massons vol rebratre l'acusació que és una dona de baixa qualitat, inferior a la de JBdN. Hi ha la possibilitat que si JBdN provés que hi ha desigualtat social entre els dos afectats, aquest no estaria obligat a complir la paraula de compromís o de casament, cas que la coneixença carnal s'hagués fet sota promesa de lligam sacramental. El problema de classe queda resolt quan el Consell ratifica que la qualitat social *es notoria la d'entrambos y que si en ella ay alguna desigualdad serà por parte de Isabel Massons por ser la suya como es superior a la del dicho Don Juan Bautista*. Mare i filla no volen respondre al tema sobre la desigualtat social perquè argumenten que és d'una gran vilesa fer servir aquests arguments. Un bon cristià, que tem Déu, que practica l'almoina no pot ofendre com ho ha fet a Massons. La millor defensa és un bon atac, JBdN a mes de fer-li un dany moral i treure-li l'honra amb aquest estupre, l'hi feu altres ofenses a través de la declaració de testimonis falsos, JBdN vol provar que Isabel, en altres temps, fou una dona lleugera. Ataca la família, acusant les seves germanes i marits, Ambrossio Pi i Pedro Juan Cabassa, que desenterraven

morts i tractaven en fetilleries, cosa ridícula en una dona de bona família i costums. Hi ha la intenció clara de denigrar a qualsevol preu el llinatge i la seva condició de dona verge. En el procés consta: *que quando Don Juan Bautista de Negro executó en ella el exceso sobre que le delataron era donzella.*

Un altre testimoni pagat per JbdN també va declarar contra ella. Vicente Rosso afirmà en el procés que una vegada que a les nou de la nit es trobava a casa d'Ambrosio Pi, i una altra al carrer, va veure com Vicente Bruno petonejà i pessigà Isabel. Tampoc es va poder provar que Grosso tingués familiaritat amb aquesta família. En el procés també consta que Rosso era un home vil i groller que també fou subornat. Acaba l'article primer amb la declaració que Isabel Massons és dona de virtut, que sempre ha viscut decentment, JbdN també volia presentar dos testimonis més, Juan Estevan Corona i Mariana Lochi perquè declarassin en contra d'Isabel.

A través d'amenaçes buscaven comprometre Isabel. Però Mariana Lochi declara: *que lo que sabe es que conoce a Isabel Massons por muger honrada y honesta, y que lo sabe por lo que la a visto y platicado, estando esta testigo sirviendo en casa de Pedro Juan Cabassa, y que esta es la verdad, y que no quiere condenar su alma sin embargo que dias antes le avia hablado Francissca Sanchez, viuda, suegra de Lorenço Mayo que esta preso, prometiendole diez escudos para que deposasse lo contenido en el articulo, y porque dicha Sanchez la importunava y amenaçava a esta testigo diziendola que si no deposava assi le cortarian la cara. Esta testigo la dixo por quitarsela delante que lo deposaria, pero como no es verdad no lo puede dezir.*

Les conclusions de la primera part acaben amb aquest colofó poètic: *Saldremos de este primer articulo dexando provado en el mas claro que la luz del sol que el dicho Don Juan Bautista de Negro stupró violentamente a la dicha Isabel Massons.*

Article segon

En aquesta segona part, es conclou que segons el dret civil vigent a l'època, JbdN havia de ser condemnat a mort natural per l'estupre comès, pena aquesta que també era imposada als raptors. La defensa addueix que si per petits furts penjen als lladres, què s'ha de fer davant d'un cas criminal com ara aquest? La virginitat era un tresor molt preuat: *virginitatis thesaurum*. Si l'acte sexual era fet sense violència la pena era més fluixa. En aquest cas fou violent: *como en nuestro caso*

que se llevó el dicho Don JBdN arrastrando desde la sala a su aposento a la dicha Isabel Massons.

Les circumstàncies familiars i socials del cas agreujen el delicte. També JBdN va violar les lleis de l'hospedatge. Hi ha textos de Ciceró i d'Ovidi que recullen la idea que abans que hoste, va ser enemic:

Qui sic intrabas hospes an hostis eras?

Presenten ara un argument històric per reforçar la idea que JBdN va transgredir les lleis de l'hospedatge. En lloc d'hoste agraït fou enemic de la casa. Segons el codi de l'emperador Macrino es van fer executar dos soldats per haver tacat l'obligació sagrada de l'hospitalitat en haver violat una minyona de la casa on estaven hostatjats. Sobre aquest tema es transcriuen a les alegacions, altres referències literàries Byas, un dels set savis de Grècia, de Plaute i d'Ovidi: *Don JbdN le quitó alevosamente a una hermana de quien le avia hospedado, donzella de las prendas de honestidad y recogimiento que Isabel Massons, cuya madre y demás parientes quisieran mas sin duda ver executado antes en ella el rigor de una muerte violenta, que lo astroço de la deshonra que passo.*

Segons les normes establertes a la ciutat de Càller, la pena que s'havia d'imposar a JBdN s'havia de regular amb un càstig exemplar i no pel dret canònic, segons es desprenia d'un edicte publicat a la ciutat el 27 de maig de 1619 que s'ha presentat adjunt al text.

Article Tercer

Els temes del matrimoni i la seva funció jurídic-social eren regulats pel dret canònic. Si JBdN s'escapava de la condemna que imposava el dret civil, segons el canònic la pena és casar-se i dotar. En aquest cas no es diferenciava si hi havia violència o no. Cas que Isabel hagués consentit, en aquest cas, no estava obligat a casar-s'hi i dotar-la. La pena és la mateixa. Aporten un argument bíblic de l' *Exode*, cap. 22 sobre el tema de l'adulteri.

En aquestes alegacions es planteja el tema de la persona que comet estrup i no vol casar-se. La defensa d'Isabel Massons vol que condemnin JBdN pel codi civil i en cap cas pel canònic. Però si aquest fos el cas, segons el parer del jutge: *es preciso que con condenar al dicho Don JbdN a que se case con Isabel Massons le condene juntamente a averla de dotar.* La manera. la forma i la quantitat que es deixa a mans de l'arbitre del Consell. Segons Farinació en relació a la

categoria familiar i social del perjudicat, la dot ha de ser justa. En aquest cas també s'hauria de condemnar JbdN a pagar les costes i el seguiment del plet iniciat per la família Massons.

Article Quart

Tracta de les penes que s'han d'imposar a JBdN per haver alçat falsos testimonis i per haver-los sobornat. Les calúmnicis són per haver acusat la família de practicar la bruixeria i per tractar Isabel de dona de moralitat dubtosa. Es desmenteix que la família d'Isabel fes actes de bruixeria, molt condemnats a l'època. També es posa èmfasi que la denunciante no és una dona lleugera. Segons la llei, la pena conforme a dret és la del Talió i a l'arbitratge del jutge, cas que el que deia JBdN fos provat. El Doctor Emanuel Comalada proposa castigar-lo a la pena ordinària de mort natural un cop assabent dels delictes comesos per JBdN.

SEGONA PART

Hi ha una segona part (folis: 348-356), dividida en cinc fonaments, en la qual es donen altres arguments per respondre, encara millor, a la part contrària, on es volen desfer altres malentesos. Surten matisos sorprenents que abans no sabíem.

Se'ns explica que JBdN que, desconeixem de quina vila d'Espanya era, va anar a Cerdanya per negocis del seu germà. Que si va deixar la casa de Pi on s'hostatjava no fou per motius econòmics, sinó perquè s'hi va veure obligat per la malifeta que havia comès, JBdN anant amb enganyys podia haver donat a Isabel paraula de casament sense tenir interès en complir-la. Segons el dret canònic, cas que no es volgués casar, se l'hauria de desterrar. Ressonen en la memòria de tots les paraules: "força", "engany" i "violència" que són les que donen una càrrega semàntica a l'acte de l'estupre: *de la fuerça y violencia en arrastrarla, y del engaño en persuadirla y acallarla con la palabra que le dió de casamiento.*

Hi trobem altres detalls sobre els fets cabdals durant la nit en que van ocórrer els fets, i que són motiu del procés: *Salio de su aposento el dicho Don JBdN en camisa y calçones de lienço, y agarró a la confesante del barço y tirandola la entró en su aposento, y con la fuerça que la querellante hizo, cayeron en tierra los dos encima de una catifa que avia en los pies de la cama, y gritando la confesante a*

la dicha Maria para que le ayudasse [...] Y como despues el dicho Don JbdN haya engañado a la querellante, y la haya deshonrado, quitandola su virginidad con fuerça y engaño.

Una cita d'Ausoni reforça la petició de pena de mort natural conforme al dret civil. L'advocat de JBdN troba contradiccions en el testimoni de Maria Serra, peca clau de l'acusació. Cas que la porta de la cambra d'Isabel on aquell moment es trobava JBdN, fos tancada, ningú no hagués vist res. Sobre els petons que s'havien fet els dos, en diversos racons de la casa, Isabel diu que són certs però que *després de la noche del fracaso, estava persuadida que avia de ser su mujer*. Maria Serra s'apartava quan es besaven perquè una minyona té l'obligació de deixar sols als senyors. Un acte d'afecte com aquest, no contradiu, però, que hagués vist l'acte violent. Sabem que Isabel acceptava regals de JBdN. En un moment determinat no volgué acceptar una cadena d'or perquè encara no era la seva dona. En canvi, portava una joia que li donà Negro. Davant d'aquest capteniment que pot fer caure en contradicció la demandant, la defensa afirma que no n'hi ha. La volubilitat fememina permet rebutjar una cadena i, en canvi, acceptar més tard una joia.

L'Audiència ha de valorar també l'excés del licenciat Juan Bautista Massons perquè volia matar JBdN. Hi havia però una causa justificada. La força del sentiment era un atenuant. El germà havia vingut de Pisa, on estudiava, per venjar l'honra de la seva germana. Surten a escena els noms d'altres testimonis pagats per JBdN perquè testimoniessin en fals contra Isabel. Vicencio Roso havia anat a casa d'Elena Torres per encàrrec de JBdN, perquè testifiqués que havia rebut de Juana Massons, muller d'Ambrosio Pi, un mocador i un tros de camisa perquè així JBdN es casés amb Isabel, com si fes el paper de mitjancera. Aquesta veïna va dir també que un dia s'hi va acostar Fray Cabildo per convencer-la que testimoniés falsament. Havia de declarar que havia rebut presents per fer ajudar que aquesta parella s'unís en matrimoni. També havia d'acusar Isabel d'estar prenyada: *y que dixesse que dicha Isabel Massons avia ydo en casa de esta testigo en achaque de que tenia mal de baço, y que estava preñana, y le avia hecho malparir una comadre*. Si ho feia seria afavorida perquè JBdN era un home poderós i li faria molt de bé. Surten molts altres testimonis falsos en aquest sentit. Cathalina de Casabalaña, àlies Napolitana, va rebre la visita de Bautista Espiritu perquè testifiqués en contra d'Isabel. Si ho feia, li donarien 400 lliures a la seva filla per casar-se i, a ella, un passaport per anar a Espanya, a casa del germà de JBdN. Havia de dir que Isabel mantingué relacions amb un licenciat de casa d'Ambrosio Pi. No va voler testimoniar en fals perquè sabia que eran de família noble. La

defensa d'Isabel aporta proves que molts d'aquests subornats tenien antecedents penals. Juan Bautista Garibo, a més de ser menor de 16 anys, va haver de sortir de casa de Ambrosio Pi, acusat de lladre, per haver furtat un gerro de plata. Altres testimonis eren companys de Negre. També surten a escena noms de religiosos subornats.

El Consell ha de valorar també les calumnies presentades contra una família tant exemplar. La mare es viuda. La filla era orfena d'un pare que havia estat fidel servidor del rei, com era el cas del doctor Juan Massons.

El tema que no queda clar en aquestes al·legacions és si es va donar paraula de casament, del qual se'n derivaria, possiblement, un matrimoni clandestí. Demanen que cas que condemnessin JBdN pel dret canònic, si no volgués casar-s'hi, l'han de condemnar a dotar-la economicament, i a desterrar-lo al Penyó o a Orà, o a un altre lloc a criteri del consell. Es repeteixen *ad infinitum* aquests arguments. Ja només mancava que el jutge dictés sentència. Potser en algun arxiu de Sardenya la trobaríem. Ara tenen la paraula els investigadors sards.

Pep Vila

P O R
ANA Y ISABEL
MASSONS DE LA
CIVDAD DE CALLER.

C O N
Don Iuan Bautista de Negro.

*Sobre el stupro que violentamente cometio el dicho
Don Iuan Bautista, en persona de la
dicha Isabel Massons.*